

MONEDA LA DACII DIN ESTUL TRANSILVANIEI CA ELEMENT DE UNITATE

BUCUR MITREA

Cînd vorbim despre monedă la daci ne-am obișnuit să avem în vedere în primul rînd, dacă nu exclusiv, funcția ei de instrument de schimb și măsură a valorii.

În cadrul unui complicat proces economic și de schimb, moneda, și avem în vedere pe cea de metal prețios, cea de aur sau de argint, nu se va limita să circule numai în hotarele strîmte ale polisului grec sau la populațiile pentru care a fost emisă, ci va depăși mult aceste granițe.

S-ar părea că acest instrument de schimb este într-o anumită măsură indiferent și insensibil față de realitățile etnice pe care le întîlnește și pe care le servește. Avem uneori sentimentul, și pînă la un anumit punct este just, că el se ridică deasupra realităților etnice pe care le slujește. Dar aceasta, în anumite condiții obicetive, bine precizate. Este vorba în toate cazurile de funcția pe care o are moneda ca instrument de schimb și măsură a valorii. Dar pentru a putea corespunde cerințelor schimbului și să fie acceptată de el, ea trebuie, este de dorit, să îndeplinească cel puțin două condiții. Prima din ele privește puritatea sau procentajul înalt de metal fin : argint sau aur din care este confecționată. A doua privește greutatea care ar trebui și este de dorit să fie constantă. Dacă la acestea mai adăugăm și situația proeminentă din punct de vedere politic a cetății sau statului emitent, atunci am schițat principalii factori care o fac să străbată uneori mari distanțe și să rămînă în circulație. Dar pe lîngă aceste calități de natură materială, care se cer unei monede, ea mai are și o personalitate spirituală proprie. Bucățica de metal, care dispune de un spațiu extrem de redus, reflectă arta cetății sau populației respective la un anumit moment, cu caracteristicile ei, oglindind și păstrînd peste veacuri modul de a simți și materializa rezumativ și reprezentativ, în forme artistice specifice, tradițiile și aspirațiile unor cetăți, regate sau populații.

Dacă pentru cetățile, polisurile lumii grecești, lucrurile sînt bine cunoscute, nu tot așa este situația la populațiile de la marginea lumii grecești, mai exact de cele aflate dincolo de aceste limite, numite în mod injust „barbare“.

Aceste populații, și am în vedere în primul rând pe daci, au primit moneda orînduirii sclavagiste, o anumită sau anumite monede, pe care apoi le-au imitat. Astfel se generalizează folosirea unui instrument de schimb, care reflectă desigur și unele progrese în domeniul economic. Dar nu asupra acestui aspect vrem să stăruim. El este cunoscut. S-a insistat mai puțin însă asupra conținutului spiritual, cel istoric, al acestor monede. Unii învățați le-au etichetat simplu în categoria „barbare“. Aceasta în prima jumătate a secolului trecut. În etapa următoare au fost atribuite celților, populații pomenite destul de des de izvoarele antice. În secolul nostru, încă mai plătim tribut acestor concepții. În numismatica țărilor de limbă germană monedele sînt numite „Ostkeltisch“, iar în cele de limbă franceză : „monnaies celtiques“. Adăugăm amănuntul că geografic aceste monede erau răspîndite de la Dunărea mijlocie, din Noricum și pînă în Dacia, înglobînd o bună parte din nordul Peninsulei Balcanice. Nu este greu de văzut în aceste poziții persistența unor concepții neștiințifice, azi de mult depășite. Cercetarea numismatică a continuat și după eforturi îndelungate, s-a ajuns azi, ca unele tipuri de monede să fie atribuite unor anumite populații, care locuiesc la marginea sau dincolo de hotarele lumii clasice. Între ele, dacii, geto-dacii, ne rețin atenția pentru moment.

Elementul principal asupra căruia voim să ne oprim și să stăruim este unul de fond. Este vorba de unitatea pe care o reprezintă modelul care a servit pentru imitare. Drept model pentru baterea monedelor daco-getice a servit tetradrahma de tip Filip al II-lea, foarte probabil, cele emise postum. Monedele daco-getice, confecționate după modelul macedonean prezintă și ele anumite caractere de unitate pe tot teritoriul Daciei, atît în Transilvania, cît și la est și sud de Carpați. Unitatea aceasta trebuie înțeleasă și interpretată pe un fond unitar de cultură materială, cu un etnic dominant, care și-a impus amprenta. Această interpretare nu exclude ca în anumite regiuni ale vechii Dacii și în anumite etape cronologice, să avem de a face și cu alte elemente etnice, decît cele daco-getice. Avem în vedere anumite elemente celtice în vestul și nord-vestul Ardealului sau cele bastarnice în estul Moldovei. Dar ele nu vor modifica nimic din fondul esențial al problemei : acesta rămîne unitar prin folosirea aceluiași original, emite, bate, același nominal, care are mereu aceeași efigie, constituită din același tip. Ceea ce va varia va fi doar stilizarea, care va îmbrăca forme regionale. Unele elemente subsidiare, secundare, dar neesențiale, care apar uneori pe monede, pot fi puse în legătură cu aceste populații. Ele rămîn totuși accesorii și pot fi privite și ca o influență venită din partea lor și acceptată de către daco-getii.

Cum se prezintă situația sub acest aspect la dacii din estul Transilvaniei ?

De la început trebuie să mărturisim că descoperirile de monede dacice de care dispunem în momentul de față, pentru această regiune sînt puține. Totuși ele nu lipsesc. Mai mult, așa cum sînt și cîte sînt, indicațiile pe care ele ni le oferă sînt încurajatoare și documentează unitatea cu lumea daco-getică în ansamblul ei.

Dar să amintim mai întîi descoperirile pe care le avem la îndemîină.

La Cernat, jud. Covasna, într-o așezare dacică, Székely Zoltán a descoperit două monede de argint, imitații după drahmele lui Alexandru cel Mare ¹.

La Săcalu de Pădure, comuna Luerin, jud. Mureș, s-a descoperit o monedă dacică de tip Crișeni-Berchiș. Moneda este de bronz argintat ².

O altă monedă dacică, de data aceasta de tip general Vrteju-București, dar mult stilizat, a fost aflată în mod izolat în localitatea Reci ³, jud. Covasna, în anul 1952.

În bazinul superior al Mureșului, la Petelea ⁴, cunoaștem încă din secolul trecut, 1869, un tezaur de monede dacice. Localitatea aceasta a dat numele ei acestui tip de monede. Astfel, azi, tipul acesta de monede se numește Petelea. Monede asemănătoare se mai găsesc în județul Hunedoara la Sibiușel ⁵; la Turnu Roșu ⁶, jud. Sibiu; la Turda ⁷, jud. Cluj.

Din scurta înșirare a descoperirilor de monede dacice din partea de est, sud-est a Daciei transilvane, reiese că populația locală, triburile dacice din regiune, aveau legături de schimburi economice, dovedite prin descoperiri monetare, nu numai cu dacii din nordul, vestul și sudul Transilvaniei, ci și cu cei de la sud și est de Carpați. Cronologic tipurile monetare se datează în majoritatea lor în secolul al II-lea î.e.n., cele mai multe în a doua jumătate a lui.

Dar dacii din sud-estul Transilvaniei vor participa din plin la întreaga viață economică din secolele II—I î.e.n. și pentru motivul că pe aci trecea un drum comercial care lega prin Brețcu-Oituz pe dacii din valea Oltului superior cu daco-geții din Moldova.

Un alt element de unitate este constituit de faptul că în estul Transilvaniei au circulat toate monedele care sînt caracteristice circulației Daciei în cele două secole înaintea e.n.

Astfel drahmele orașelor Dyrrhachium și Apollonia de pe țărmul oriental al Mării Adriatice, ajung și în această regiune. Fără intenția de a încerca un inventar exhaustiv al localităților în care monedele amintite au fost aflate în regiune, vom da totuși unele cu titlul de exemplu. Așa ele au fost semnalate în cadrul județului Covasna la Cernatu ⁸, la Ghelinta ⁹, la Dalnic ¹⁰, la Lemnia ¹¹, la Zăbala ¹² și undeva în fostul județ Ciuc ¹³. Pe teritoriul județului Harghita aceleași drahme sînt semnalate la Cosmeni ¹⁴, la Odorheiul Secuiesc ¹⁵, la Sîncrăeni ¹⁶, la Toplița ¹⁷. În plus, pe teritoriul județului Brașov, monedele menționate au apărut într-un tezaur la Teliu ¹⁸. De aici drahmele amintite vor pătrunde la est de Carpați prin pasul Oituz, ajungînd în Moldova, unde sînt bine documentate ¹⁹. Dar ele nu sînt singurele. Lor li se asociază tetradrahmele cetății Thasos, de la Marea Egee, din sudul Traciei și care apar în bogate tezaururi în Dacia. Pentru regiunea care formează obiectivul preocupării noastre imediate putem cita unele descoperiri de acest fel, cu titlu de exemplu. Astfel în județul Mureș, sînt cunoscute la Bogata ²⁰, la Măgherani ²¹, la Sîngeorgiu de Pădure ²²; apoi pe teritoriul județului Harghita au apărut la Jigodin ²³, oraș Miercurea Ciuc; la Lueta ²⁴, la Mărtiniș ²⁵, la Sînmărtin ²⁶; iar în cuprinsul județului Covasna sînt semnalate la Cernatu ²⁷, la Dalnic ²⁸, la Dobolii de Jos ²⁹ com. Ilienii, la Ghelinta ³⁰, la Turia ³¹.

Alături de tetradrahmele thasiene apar în regiunea care formează obiectul preocupării noastre și alte tetradrahme, cum sînt cele ale Primei Macedonii, caracteristice și ele pentru circulația lor în Dacia. Lăsăm, mai jos, să urmeze unele exemple. Laslăul Mic ³², com. Suplac și Petelea ambele în județul Mureș : Jigodin ³³, oraș Miercurea Ciuc, jud. Harghita ; Bicsad ³⁴ ; în județul Covasna, la Hălchiu ³⁵ și Sinpetru, jud. Brașov ³⁶.

Un capitol nou este deschis în istoria triburilor dacice din regiunea de care ne ocupăm prin descoperirea de denari romani din timpul republicii. Aceste monede de argint se datează în secolul I î.e.n și în primele decenii ale secolului I e.n.

Numeroase tezaure, cum este cel de la Fotoș ³⁷, Alungeni ³⁸, Peteni ³⁹ și multe altele, s-au aflat în regiune ⁴⁰. Acestor tezaure vin să li se adauge un mare număr de descoperiri izolate de denari romani republicani ⁴¹.

Cercetările recente au dovedit că moneda romană republicană de argint a circulat pe întreg teritoriul Daciei și în cantități imense ⁴². Este destul să amintim că o evaluare globală a numărului acestor monede aflate în descoperiri se ridică azi la aproximativ 25 000 exemplare ⁴³. În ceea ce privește numărul localităților în care aceste monede au apărut, el este apreciat la vreo 450 pentru întreaga Dacie. Sud-estul Transilvaniei participă din plin cu numeroase asemenea descoperiri monetare, atît sub formă de tezaure, cît și ca aflări izolate. Geografic ele se înșiră atît pe valea Oltului superior, cît și pe aceea a afluenților lui.

În legătură cu prezența pe teritoriul Daciei a unor asemenea cantități de monede romane republicane, cum n-au fost aflate în nici o altă regiune sau populații aflate în afara hotarelor statului roman, este cazul, credem, să facem cîteva succinte observații. Ele vor fi structurate pe aceeași linie de sinteză pe care am mers și pînă acum.

În primul rînd notăm că moneda romană republicană prin răspîndirea ei, și de o parte și de cealaltă a Carpaților, atît la sud cît și la est, subliniază încă odată potrivit specificului ei, unitatea populației daco-gețice de pe întreg cuprinsul Daciei. Adăugăm amănuntul, nu lipsit de semnificație, că dincolo de aceste hotare etnice, la nord, la vest și la est, moneda romană republicană nu apare decît în mod sporadic și într-o etapă ulterioară ⁴⁴. În al doilea rînd avem de relevat alt fapt de ordin major : contactul daco-geților cu cultura romană, cu economia romană, și aceasta cu 200 de ani înainte de cucerire. Contactul acesta dintre daci și romani va continua pînă la cucerire. Noi credem că legăturile de care am pomenit n-au rămas fără ecou pentru cultura materială și spirituală a daco-geților. Pentru moment semnalăm că în domeniul culturii materiale tehnica romană, unelte romane, concepțiile romane, meșteri romani, sînt prezenți în Dacia. Cercetările arheologice în special în marile cetăți de la Grădiștea Muncelului, dar și cele de la Căpîlna, Piatra Craivii și mai ales cele recente de la Ocnița, Vîlcea, ⁴⁵ ne dovedesc că influența romană a pătruns în diferite domenii ale tehnicii și culturii materiale. Pentru moment semnalăm unul din ecouri, surprins în domeniul culturii materiale : copiarea mone-dei romane republicane în Dacia. Tipare monetare care reproduc cu fidelitate, pînă la identitate, denarii republicani, au fost aflate în cetatea dacică

de la Tilișca. Dar și regiunea din sud-estul Transilvaniei a cunoscut asemenea tipare.

Un asemenea tipar a fost găsit la Brașov, dar s-a pierdut în cursul timpului. Dar dacă tiparul s-a pierdut, ceea ce s-a păstrat și găsim tocmai în regiunea de care ne ocupăm este rezultatul acestei acțiuni: moneda bătută de către localnici, pentru nevoi locale, cu tiparele amintite. Asemenea monede au fost semnalate în tezaurul de la Peteni. Este doar un exemplu. O analiză aprofundată a materialului deja cunoscut va scoate în evidență și alte asemenea exemplare.

Privite în ansamblu descoperirile de monede la dacii din sud-estul Transilvaniei ne îngăduie să formulăm unele încheieri de ordin mai general. Asupra lor aș vrea să punctez în final.

Textele literare păstrate de către autorii antici ne dovedesc unitatea din punct de vedere etnic a triburilor daco-getice de pe întreg cuprinsul Daciei. Pe de altă parte cercetarea arheologică a dovedit după îndelungate și migăloase studii că cultura materială, dar și cea spirituală a daco-getilor în amplul context geografic de care am amintit, are anumite caractere generale comune, care exprimă aceeași unitate ca și textele literare, completând-o, cu documentele aflate în pământ.

Cercetarea numismatică vine să completeze în continuare această documentare aducând noi dovezi în sprijinul unității lumii daco-getice.

Pe de o parte această unitate este susținută de existența unei anumite monede grecești care a circulat în toată Dacia. Acest original grecesc, tetradrahma de tip Filip II, a servit drept model pentru întreg teritoriul daco-getic. Doar interpretările regionale dau monedelor un *facies* local.

Pe de altă parte, monedele străine, altele decât cele de timp Filip II, cum sînt drahmele din Dyrhachium și Apollonia, tetradrahmele thasiene, cele ale Macedoniei Prima, iar în secolul I î.e.n denarii Romei republicane, vor circula, toate, pe exact același teritoriu.

Unitatea daco-getică, pe întreg teritoriul Daciei, menționată de textele antice, confirmată în domeniul culturii materiale și spirituale de cercetarea arheologică, este completată cu unitatea economică, susținută și întărită de circulația monetară.

NOTE

¹ SZÉKELY ZOLTÁN, Monede dacice în colecția Muzeului din Sf. Gheorghe în SCN, 6, 1975, p. 175.

² SZÉKELY Z. *ibid.*, p. 176 și fig. 1/2.

³ *Idem, ibidem*, p. 175 și fig. 1/1.

⁴ E. A. BIELZ, *Dakische Tetradrachmen. Ein Beitrag zur Münzkunde Siebenbürgens*, în AVSL, 11, 1873—1874, p. 462—463. Asupra acestui tip de monede vezi Const. Preda, Monedele geto-dacilor, București, 1973, p. 312 și urm.

⁵ E. A. BIELZ, *loc. cit.*, p. 461 Cf. C. Gooss, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, în AVSL, 13, 1876, p. 214.

⁶ N. LUPU und AL. MUREȘANU, în *Forschungen zum Volks- und Landeskunde* 3, 1960, p. 185. Cf. C. Preda, *op. cit.*, p. 314.

- 7 E. CHIRILĂ și N. CHIDIOȘAN, în **AMN**, 2, 1965, p. 647. Cf. Const. Preda, **op. cit.** p. 314. Pentru răspîndirea în continuare a monedelor dacice de tip Filip al II-lea vezi și B. Mitrea, **Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista**, în **ED**, 10, 1945, p. 27—45. Iudita Winkler, **Contribuții numismatice la istoria Daciei**, în **SCS Cluj**, VI, 1955, p. 64—67, iar mai nou Const. Preda, **op. cit.**, *passim*.
- 8 B. MITREA, și SZÉKELY Z., în **Materiale**, 2, 1956, p. 678.
- 9 B. MITREA, **Penetrazione...**, în **ED**, 10, 1945, p. 93, nr. 25.
- 10 ION GLODARIU, **Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană**, Cluj, 1974, p. 263, nr. 80.
- 11 B. MITREA, **Descoperiri...**, în **SCIV**, 17, 1966, p. 417, nr. 2. După o comunicare a lui Székely Zoltán.
- 12 B. MITREA, **Descoperiri...**, în **SCIV**, 20, 1969, p. 164, nr. 13. După o comunicare a lui Székely Zoltán.
- 13 B. MITREA, **Penetrazione...**, în **ED**, 10, 1945, p. 89, nr. 27.
- 14 M. I. MACREA, **Contribuții la un repertoriu numismatic al Daciei**, în **AISC Cluj**, 1, 1928—1932, p. 127.
- 15 I. GLODARIU, **op. cit.**, p. 271, nr. 55.
- 16 DORIN POPESCU, **Le trésor dace de Sîncrăeni**, în **Dacia**, N.S., 2, 1958, p. 81, nr. 19.
- 17 IUDITA WINKLER, **Contribuții numismatice la istoria Daciei în SCS Cluj**, VI, 1955, p. 114, nr. 52 unde este citat M. Macrea, în **AISC**, 1, p. 127.
- 18 B. MITREA, **Descoperiri...**, în **SCIV**, 12, 1961, p. 147, nr. 12.
- 19 B. MITREA, **Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia în Moldova**, în **SCN**, 2, 1958, p. 27—93, unde se găsesc menționate principalele descoperiri pînă la aceea dată. Pentru cele apărute ulterior, vezi B. Mitrea, **Alte drahme din Dyrrhachium descoperite în Moldova și drumul lor de pătrundere la est de Carpați. (Tezaurul de la Grozești)** în **SCN**, 5, 1971, p. 21—38. Mai nou, C. Buzdugan, în **SCN**, 6, 1975, p. 201—206.
- 20 CONST. MOISIL, în **BSNR**, X, 1913, p. 64, nr. 28. I. Marțian, **Repertoriu...**, 1920, p. 9, nr. 76, unde pomenește de „6 chilogrami de tetradrachme de Thasos barbare“, Plecînd de la greutatea de aproximativ 16 g a unui exemplar se poate presupune că au fost circa 375 exemplare și nu 800 cum s-a notat mai tîrziu în literatura de specialitate.
- 21 SZÉKELY Z., în **SCN**, 3, 1960, p. 555, nr. 1.
- 22 I. MARȚIAN, **Repertoriu...**, 1920, p. 34, nr. 589.
- 23 I. GLODARIU, **op. cit.**, p. 257, nr. 55.
- 24 I. WINKLER, **Descoperiri de monede antice în Transilvania**, în **SCN**, 2, 1958, p. 403, nr. 7—8.
- 25 C. GOOSS, **Chronik**, p. 235.
- 26 I. GLODARIU, **op. cit.**, p. 265, nr. 135.
- 27 B. MITREA, **Découvertes...**, în **Dacia**, N. S., 5, 1961, p. 585, nr. 5 Informație Székely Z.
- 28 I. GLODARIU, **op. cit.**, p. 263, nr. 80.
- 29 Idem, **ibidem**, p. 263, nr. 83.
- 30 C. GOOSS, **Chronik**, p. 222.
- 31 I. WINKLER, **Contribuții...**, p. 106 nr. 61. Pentru situația generală a se vedea B. Mitrea, **Penetrazione...**, p. 64 și urm., iar mai nou E. Chirilă und G. Mihăescu, **Der Münzhort von Căprioru. Beiträge zur Chronologie und Umlauf der Tetradrachmen von Macedonia Prima und der Insel Thasos**, Tirgoviște, 1969.
- 32 I. GLODARIU, **op. cit.**, p. 260, nr. 19. Pentru priviri de ansamblu asupra tetradrachmelor emise de Macedonia Prima, a se vedea **Penetrazione...**, loc. cit., p. 74—78 ; I. Winkler, **Contribuții...**, p. 108—116 ; E. Chirilă u. G. Mihăescu, **Der Münzhort von**

- Căprioru, Tirgoviște, 1969, passim. Totalizări și considerații pe marginea lor, la I. Glodariu, **op. cit.**, p. 91.
- 33 I. Glodariu, **op. cit.**, p. 260, nr. 18.
- 34 I. WINKLER, **Contribuții . . .**, p. 108, nr. 2.
- 35 I. GLODARIU, **op. cit.**, 260, nr. 15.
- 36 E. CHIRILĂ și I. POP, **Tezaurul monetar de la Sînpetru**, în **Apulum VII**, 1, p. 145—170.
- 37 B. MITREA, și SZÉKELY Z., în **Materiale** 2, 1956, p. 645—683.
- 38 SZÉKELY Z., în **Dacia**, XI—XII, 1945—1947, p. 105—114.
- 39 SZÉKELY Z., în **SCIV**, 16, 1965, p. 58—64.
- 40 I. GLODARIU, **op. cit.**, p. 276—298 și harta (pl. XIV și cu harta mărită tocmai a regiunii care ne interesează și din care reiese în mod pregnant larga răspîndire a monedelor romane și de tip roman în regiunea pe care o cercetăm.
- 41 Vezi, I. GLODARIU, harta citată mai sus și trimiterile la text.
- 42 Mai nou, I. Winkler, **Schatzfunde . . .**, în **JNG**, 17, 1967, p. 133—156.
- 43 Pentru totalizări și interpretări vezi I. Glodariu, **Relații . . .**, p. 94—100.
- 44 ANDRZEJ KUNISZ, **Chronologia napywu pieni, dza rzymskiego na ziemie Malopolski**, Wroclaw, etc., 1969.
- 45 D. BERCIU, în **SCIV**, 25, 1974, p. 381—387.
- 46 B. MITREA, **Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dacice**, în **Unitate și continuitate în istoria poporului român**, sub redacția lui D. Berciu, București, 1968 p. 53—64.
- 47 I. MARȚIAN, **Repertoriu**, 1920, p. 25, nr. 402 „Tipar monetar roman C. Marius, Capito“.
- 48 M. MĂCREA, **Repertoriul arheol.**, Mss, s.v. Brașov,
- 49 R. VULPE,
- 50 E DÖRNER,
- 51 SZÉKELY, Z., **SCIV**, 16, 1965, p. 58—64.

